

Микола ТУРКОТ,

завідувач кафедри підтримання державного обвинувачення та нагляду за виконанням судових рішень у кримінальних справах Інституту підвищення кваліфікації кадрів Національної академії прокуратури України, старший радник юстиції, кандидат юридичних наук

ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ОСОБИ ЯК СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ АДМІНІСТРАТИВНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ

Ключові слова: військовослужбовці; військові службові особи; корупційні правопорушення; адміністративна відповідальність.

Статтею 4 Закону України «Про засади запобігання і протидії корупції» [1, 404] визначено, що суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення є військові службові особи Збройних Сил України та інших утворених відповідно до законів військових формувань.

Поняття «військове формування» визначено у ст. 1 Закону України «Про оборону України» [2, 106], згідно з яким військовими формуваннями визнаються створені відповідно до законодавства України і призначені для виконання конституційних функцій захисту суверенітету, територіальної цілісності і недоторканності України військові об'єднання, з'єднання, частини та органи управління ними, які комплектуються військовослужбовцями, і в разі збройної агресії, збройного конфлікту чи загрози нападу виконують покладені на них завдання шляхом безпосереднього ведення воєнних (бойових) дій.

Військовими формуваннями в Україні є: Збройні Сили України, внутрішні війська Міністерства внутрішніх справ України, Адміністрація Державної спеціальної служби транспорту України, Державна прикордонна служба України, Служба безпеки України, Служба зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України. Прийняття нового Кримінального процесуального кодексу України [3] та Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України» [4] зумовило необхідність ліквідації військової прокуратури у складі Генеральної прокуратури України. Нині створено спеціалізовані

прокуратури, які здійснюють нагляд за додержанням законів у воєнній сфері відповідно до Закону України «Про прокуратуру» [5].

Враховуючи зміст завдань, які виконують військові формування, характер та обсяг повноважень їх службових осіб, останні можна поділити на формування зі статусом правоохоронного органу, зі статусом розвідувального органу, а також формування, які не здійснюють правоохоронної чи розвідувальної діяльності.

Відповідно до ст. 1 Закону України «Про основи національної безпеки України» [6, 151] правоохоронними є органи державної влади, на які Конституцією і законами України покладено здійснення правоохоронних функцій. Враховуючи особливості побудови та функціонування Воєнної організації України, до військових формувань зі статусом правоохоронного органу законодавцем віднесені Служба безпеки України, Державна прикордонна служба України, Управління державної охорони України та Військова служба правопорядку у Збройних Силах України. На сьогодні у Верховній Раді України зареєстровано законопроект «Про державну службу правопорядку», яким запропоновано надання внутрішнім військам Міністерства внутрішніх справ України статусу правоохоронного органу спеціального призначення. Така пропозиція вбачається слушною з огляду на характер та обсяг завдань цього військового формування.

До військових формувань зі статусом розвідувального органу належать Служба зовнішньої розвідки України, розвідувальний орган Міністерства оборони України, розвідувальний орган

спеціально уповноваженого Центрального органу виконавчої влади у справах охорони державного кордону – у сферах прикордонної та імміграційної політики, а також в інших сферах, що стосуються питань захисту державного кордону України та її суверенних прав у виключній (морській) економічній зоні [7, 6].

Для застосування пункту «г» Закону України «Про засади запобігання та протидії корупції» не має значення, в якому військовому формуванні (зі статусом правоохоронного, розвідувального органу або іншому) проходить службу суб'єкт корупційного правопорушення. Водночас посилення на посадових і службових осіб Служби безпеки України в пунктах «г» і «е» зазначеного Закону створює певні проблеми у використанні цієї норми. На наш погляд, при визначенні суб'єкта корупційного правопорушення, якщо ним є службова особа Служби безпеки України, доцільніше застосовувати пункт «е» у зв'язку з наявністю прямої вказівки законодавця.

Не є військовими такі формування, як Державна служба спеціального зв'язку та захисту інформації України, органи і підрозділи Цивільного захисту України, Державна пенітенціарна служба України тощо.

Військові службові (посадові) особи – це військові начальники, а також інші військово-службовці, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих або адміністративно-господарських обов'язків, чи виконують такі обов'язки за спеціальним дорученням уповноваженого командування.

Військовими начальниками визнаються військовослужбовці (військовозобов'язані на час проходження зборів, резервісти) – громадяни України, які мають підлеглих за посадою або за військовим званням, наділені правом висувати до них обов'язкові для виконання вимоги, пов'язані з проходженням або несенням військової служби, а також застосовувати передбачені чинним законодавством заходи заохочення та стягнення.

Зауважимо, що в окремих випадках до військових службових (посадових) осіб можуть бути віднесені військовослужбовці, відряджені до центральних органів виконавчої влади для виконання певних завдань. Зокрема, військовослужбовці, які відряджені до Державного космічного агентства України та перебувають на військовій службі, під час виконання своїх службових

обов'язків керуються вимогами військових статутів Збройних Сил України. Викладене впливає з вимог п.10 Положення про Державне космічне агентство України [8], а також Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України [9].

Характерними ознаками військового начальника є:

- наявність підлеглих;
- право віддавати підлеглим обов'язкові для виконання накази (вказівки, розпорядження);
- право контролю виконання відданих наказів (розпоряджень);
- право давати оцінку діяльності підлеглих;
- право вимагати від підлеглих надання оперативної та іншої інформації;
- право приймати рішення по суті заявлених підлеглим клопотань, заяв, пропозицій, скарг тощо;
- право застосовувати до підлеглих заходи дисциплінарного заохочення та стягнення.

При цьому слід враховувати, що військовими статутами передбачено такі категорії начальників:

- 1) начальники за військовим званням;
- 2) начальники за посадою.

Відповідно до положень ст. 32 Статуту внутрішньої служби Збройних Сил України за військовим званням начальниками є:

- сержанти і старшини – для солдатів і матросів однієї з ними військової частини;
- прапорщики і мічмани – для сержантів і старшин, солдатів та матросів однієї з ними військової частини;
- молодші офіцери – для сержантів і старшин, солдатів та матросів;
- старші офіцери у військовому званні підполковник, капітан 2 рангу, майор, капітан 3 рангу – для прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, солдатів і матросів;
- генерал-лейтенанти, віце-адмірالی, генерал-майори, контр-адмірالی, полковники, капітани 1 рангу – для молодших офіцерів, прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, солдатів і матросів;
- генерали армії України, генерал-полковники, адмірالی – для старших і молодших офіцерів, прапорщиків і мічманів, сержантів і старшин, солдатів і матросів.

До військових начальників належить також керівництво військових частин, що виконує завдання у складі миротворчих контингентів Місії

ООН, а також командир, начальник штабу та офіцерський склад спільної українсько-польської військової частини, які є військовослужбовцями Збройних Сил України.

До військових службових (посадових) осіб також віднесено осіб, які обіймають постійно чи тимчасово посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих обов'язків.

Згідно з п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року №5 «Про судову практику у справах про хабарництво» [10, 209–210] під організаційно-розпорядчими обов'язками розуміють обов'язки зі здійснення керівництва галузю промисловості, трудовим колективом, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах, організаціях незалежно від форми власності. Зміст організаційно-розпорядчих обов'язків полягає у керівництві діяльністю інших осіб, керівництві особами, ділянкою роботи тощо. Організаційно-розпорядчі обов'язки завжди виконують військові начальники – керівники відповідного органу військового управління. Таким органом може бути як центральний апарат того чи іншого військового формування, так і орган військового управління регіонального, міського (районного) рівнів або відповідної військової частини. Організаційно-розпорядчі обов'язки можуть виконувати, зокрема, керівники структурних підрозділів органів військового управління (начальники департаментів, головних управлінь, управлінь, відділів, напрямів, відділень, секторів, а також їхні заступники. У військових частинах до зазначеної категорії військових службових осіб слід віднести командирів підрозділів, у державних підприємствах Міністерства оборони України – начальників структурних підрозділів; в умовах військових навчальних закладів – начальників кафедр (лабораторій), начальників військових кафедр (факультетів, інститутів); у військово-лікувальних установах – начальників відділень (лабораторій). Окрім того, до зазначеної категорії осіб необхідно відносити командира чи начальника штабу спільної українсько-польської військової частини.

До осіб, які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, доцільно також віднести кадровий військово-лікарський склад під час проведення військово-лікарської комісії на предмет придатності до військової служби. Рішення, прийняте під час медичного обстеження стану здоров'я військовослужбовця, безпосередньо впливає на його статус при звільненні з військо-

вої служби, а також на можливість подальшого працевлаштування.

Військовими службовими особами, які виконують організаційно-розпорядчі обов'язки, за певних підстав можуть визнаватися військово-службовці слідчого та оперативного складу Служби безпеки України, оперативний склад Військової служби правопорядку у Збройних Силах України, які не є керівниками структурних підрозділів або їхніми заступниками, оперативні співробітники Державної прикордонної служби України, Служби зовнішньої розвідки України, Управління державної охорони України, а також розвідувального органу Міністерства оборони України. Питання віднесення зазначених військовослужбовців до військових посадових осіб потрібно вирішувати з урахуванням наявних матеріалів кожного корупційного правопорушення.

Ще однією категорією військових службових (посадових) осіб є військовослужбовці, які обіймають (постійно чи тимчасово) посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків.

Відповідно до п. 1 постанови Пленуму Верховного Суду України від 26 квітня 2002 року №5 «Про судову практику у справах про хабарництво» адміністративно-господарськими обов'язками визнаються обов'язки щодо управління чи розпорядження державним, колективним чи приватним майном. Такими повноваженнями в певному обсязі наділені начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, завідувачі складів, магазинів, ательє, керівники відділів підприємств, відомчі ревізори або контролери. У Збройних Силах України й інших військових формуваннях адміністративно-господарські обов'язки виконують офіцери контрольно-ревізійних служб (управлінь), начальники квартирно-експлуатаційних, продовольчих, речових, фінансових служб, служб озброєння, начальники їдалень, складів, клубів тощо.

Визначити вичерпний перелік посад, пов'язаних з виконанням організаційно-розпорядчих та адміністративно-господарських обов'язків, неможливо, оскільки в умовах реформування Збройних Сил України й інших військових формувань постійно виникає потреба у створенні нових і ліквідації попередніх посад. Водночас це не означає, що не потрібно орієнтуватися в нормативних актах, які визначають права та обов'язки військових службових осіб. Так, військовими службовими (посадовими) особами

можуть бути всі особи, вказані в Положенні «Про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України» [11], позаяк у статтях 3.1–3.10 чітко окреслено коло їхніх службових повноважень та обов'язків, пов'язаних з веденням військового господарства. Перелік посад із зазначенням прав та обов'язків окремих військових службових осіб наведено і в деяких інших нормативних актах: спеціальних настановах, інструкціях тощо.

Не може бути притягнуто до адміністративної відповідальності за вчинення адміністративного правопорушення з ознаками корупції військово-службовців солдатського (рядового) складу у разі несення спеціальної служби (вартової, внутрішньої, патрульної, прикордонної, бойового чергування тощо). Незважаючи на те, що відповідно до статей 230–241 Статуту гарнізонної та вартової служб України чатовий на посту наділений окремими повноваженнями представника влади, а саме: правом висувати будь-яким особам обов'язкові до виконання вимоги. До військових службових осіб його відносити не можна.

Не є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення військовослужбовці, які відбу-

вають призначене судом покарання у Дисциплінарному батальйоні та на гауптвахтах Військової служби правопорядку у Збройних Силах України.

У першому випадку засуджені військово-службовці строкової служби мають військове звання «солдат» і не мають підлеглих за посадою, а в другому – засуджені до покарання у виді арешту офіцери, прапорщики, сержанти, маючи військове звання, фактично позбавлені владних повноважень стосовно інших військовослужбовців. З цих же підстав не є суб'єктами відповідальності за корупційні правопорушення начальники за військовим званням, які мають статус військовополонених, потрапивши у полон під час ведення бойових дій, а також виконання обов'язків у складі миротворчого контингенту.

Отже, адміністративні правопорушення, вчинені військовослужбовцями, можуть бути віднесені до корупційних лише у разі їх скоєння військовими службовими (посадовими) особами. Військовослужбовці, які не є службовими особами, за вчинення правопорушень можуть бути притягнуті за наявності підстав до відповідальності іншого виду.

Список використаних джерел:

1. Про засади запобігання і протидії корупції [Текст]: закон України від 7 квітня 2011 року №3206-VI // Відомості Верховної Ради України. – 2011. – №40. – Ст. 404 (із змінами, внесеними згідно із законами України від 13 березня 2012 року №4496-VI та від 5 липня 2012 року №5083-VI).
2. Про оборону України [Текст]: закон України від 6 грудня 1991 року №1932-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1992. – №9. – Ст. 106 (в редакції Закону України від 19 червня 2003 року №1003-IV. – 2004. – №2. – Ст. 8).
3. Кримінальний процесуальний кодекс України // Голос України. – 2012. – (№№90–91). – 19 травня.
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів у зв'язку з прийняттям Кримінального процесуального кодексу України [Текст]: закон України від 13 квітня 2012 року №4652-VI // Голос України. – 2012. – (№№90–91). – 19 травня.
5. Про прокуратуру [Текст]: закон України від 5 листопада 1991 року №1789-XII // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – №53. – Ст. 793 (із змінами, внесеними згідно із законами України від 13 квітня 2012 року №4652-VI (4652-17) та від 17 травня 2012 року №4711-VI (4711-17)).
6. Про основи національної безпеки України [Текст]: закон України від 19 червня 2003 року №964-IV // Відомості Верховної Ради України. – 2003. – №39. – Ст. 351 (із змінами, внесеними згідно із Законом України від 17 травня 2012 року №4711-VI (4711-17)).
7. Про розвідувальні органи України [Текст]: закон України від 22 березня 2001 року №2331-III // Відомості Верховної Ради України. – 2001. – №19. – Ст. 94 (із змінами, внесеними згідно із Законом України від 21 вересня 2010 року №2526-VI (2526-17)).
8. Про Положення про Державне космічне агентство України: указ Президента України від 8 квітня 2011 року №442/2011 // Урядовий кур'єр. – 2011. – (№80). – 5 травня.
9. Про статут внутрішньої служби Збройних Сил України [Текст]: закон України від 24 березня 1999 року №548-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – №№22–23. – Ст. 194 (в редакції Закону України від 17 травня 2012 року №4711-VI (4711-17)).
10. Постанови Пленуму Верховного Суду України у кримінальних справах (1973–2004). Офіційне видання / за заг. ред. Голови Верховного Суду України В.Т. Маляренка. – К.: Ін Юре, 2004. – 337 с.
11. Про затвердження Положення про військове (корабельне) господарство Збройних Сил України: наказ Міністра оборони України від 16 липня 1997 року №300. – К.: Друкарня воєнного видавництва, 1998. – 334 с.

Микола ТУРКОТ

**ВІЙСЬКОВІ СЛУЖБОВІ ОСОБИ
ЯК СУБ'ЄКТИ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА КОРУПЦІЙНІ АДМІНІСТРАТИВНІ
ПРАВОПОРУШЕННЯ**

Резюме

Висвітлено проблеми визначення військової посадової особи як суб'єкта відповідальності за корупційні правопорушення. Вказано, які військовослужбовці можуть бути суб'єктами відповідальності цього виду. Запропоновано критерії, за наявності яких військовослужбовця може бути віднесено до числа військових посадових осіб.

Николай ТУРКОТ

**ВОЕННЫЕ ДОЛЖНОСТНЫЕ ЛИЦА
КАК СУБЪЕКТЫ ОТВЕТСТВЕННОСТИ ЗА КОРРУПЦИОННЫЕ АДМИНИСТРАТИВНЫЕ
ПРАВОНАРУШЕНИЯ**

Резюме

Освещены проблемы определения военного должностного лица как субъекта ответственности за коррупционные правонарушения. Указаны военнослужащие, которые могут быть субъектами ответственности данного вида. Предложены критерии, при наличии которых военнослужащего можно отнести к числу военных должностных лиц.

Mykola TURKOT

**THE MILITARY OFFICIAL PERSONS
AS SUBJECTS OF RESPONSIBILITY FOR CORRUPTION ADMINISTRATIVE
OFFENCES**

Summary

In the article the problems of determination of military public servant light up as a subject of responsibility for corruption offences. The circle of servicemen which can be the subjects of responsibility of this kind is outlined; criteria at presence of which serviceman it can be attributed to the number of soldiery public servants are offered.